

Teaterman från Kurdistan vet vad flykt och frihet är

TEXT ANITA GRÜNBAUM

DANA MAROUF börjar med ett filosofiskt svar på vad temat Flykt och Frihet säger honom:

– Flykten har blivit en global fråga och människor rör sig hela tiden genom alla tider och över alla kontinenter. Krigen har bidragit till att många måste fly till annat land för att hitta sin frihet. När man inte kan vara fri i sitt hem med sina barn, blir flykten en utflykt för att man ska finna sin frihet. Alla har inte kraften och kapaciteten att söka friheten. På ena eller andra sättet kan friheten ha olika betydelse från människa till människa. En frihet kan vara ett klart begrepp som man inte tänker på när man bor i Sverige, när man aldrig blir berövad rätten att vara fri. Går man till Mellanöstern och till Afrika är friheten inte en självklarhet. Friheten kan vara oerhört främmande för vissa människor i vissa länder. Det kan bli ett svårt problem för den som aldrig har känt friheten.

Vi möts på bussterminalen i Stockholm 2 februari och tillbringar ett par timmar tillsammans. Vi sitter mitt emot varandra vid ett stort bord på ett av fiken. Störande slammer från kaffemaskinen, musik och röster i bakgrunden. När vi har kommit igång med intervjun sitter jag som innesluten i en bubbla helt koncentrerad på det livfulla ansiktet, den distinkta rösten och det som Dana Marouf berättar för mig om sitt teaterliv. Omvärlden försvinner.

Trygg uppväxt

Dana Marouf växte upp i Sulaimany i kurdiska Irak.

– Jag var en bortskämd pojke

hemma hos min familj. Jag hade allt som jag behövde och behövde inte kämpa för något. Jag kommer från en familj med ganska bra ekonomisk situation. På ett tidigt stadium började jag måla. Jag läste mycket och kunde diskutera svåra sociala och politiska ämnen eller livsfrågor med våra lärare. Men jag hade svårt att klara matte och fysik och fick underkänt. Mina lärare brukade säga: "Diskutera inte med oss – gå och gör dina läxor!" Jag märkte snart att jag ville skriva, göra teater, måla, organisera...

Som mycket ung lyckades han i hård konkurrens komma in på femåriga utbildningen vid Teaterhögskolan i Bagdad. Det blev en annorlunda tillvaro att leva utanför familjen med ett främmande språk – arabiska – och att bo på studenthem med 100 andra elever och anpassning till strikta regler. De reglerna innefattade också att man måste akta sig för vad man sa och hur man uttryckte sig.

– Vi levde under oerhört svåra förhållanden. Vi var förtryckta, vi kunde inte prata om vad vi ville.

En härskare och **ett** politiskt parti – ingen får tänka på annat sätt – då börjar man tänka på annorlunda sätt och söka symboler för sitt tänkande. Man kände sig som om man hela tiden var bakom en mask och slogs för livet – för sin existens.

I konflikt med makten

Första gången Dana kom i direkt fara var 1981, då Iran var i krig med Irak. Dana regisserade *Den vita epidemin* av en tjeckisk

Dana Marouf – skådespelare, regissör, författare och dramapedagog.
Foto: Anita Grünbaum

dramatiker. Pjäsen beskriver en maktavare som strider och krigar och dödar sitt folk. En månad i fängelse fick han den gången.

Som slutproduktion vid Teaterhögskolan regisserade han Jean Anouilh's *Antigone* 1984. Den handlar också om maktutövning men i mer förklädd form. Det var också min ungdoms favoritpjäs, så vi enas om att det är en fantastisk pjäs. Dana talar om pjäsens budskap om att man måste ta konsekvenserna och ansvaret för de val man gör i livet.

Under studietiden gjorde Dana många upptäckter. Vid Teaterhögskolan ingick också att skriva en uppsats.

– Jag var tokig i Artaud. Min uppsats handlade om Artaud. Sen utvecklade jag uppsatsen till min första bok 1988 om Artaud och grymhetens teater.

Just den boken skulle Dana vilja se översatt till svenska. I Saddam Husseins grymma samhälle var Artaud den teater-teoretiker som svarade mot den dagsaktuella situationen. Frågan är om inte

Ur *Tillstånd och tillblivelse. Lång dags färd mot natt. Från kollationering till föreställning* s.133-134.

Måndag 2/10

Kl. 9 på morgonen har jag ett viktigt möte med teaterchefen Staffan Valdemar Holm och planeringschefen Elisabet Holmström. Jag vill sätta upp *Bergens språk*, Harold Pinters pjäs från 1988 i Tornrummet. Tidigare i år skrev jag ett brev som anknyter till idén om att göra Tornrummet till en aktuell politisk arena. Föreställningar med koppling till aktuella händelser har redan satts upp och jag har en idé om hur man kan arbeta vidare.

När vi möts påpekar jag med ett leende att det tog tvåhundra år tills någon från Mellanöstern kunde få ett regiassistentjobb på Dramaten. Kanske behöver jag tvåhundra år till för att få jobba som regissör? Staffan Valdemar Holm skrattar och säger att han hoppas att det inte ska dröja ytterligare tvåhundra år. Vi pratar mycket och de tycker att idén är intressant, men jag tror inte att nationalscenen är mogen för att ta in oss invandrare.

Ensemblen i *Lång dags färd mot natt* på Dramaten 2006. Arbetsprocessen dokumenterades av Dana Marouf t.h. Foto: Roger Stenberg.

Artaud borde aktualiseras som inspiratör till dagens teater.

Eftersom kriget mellan Iran och Irak pågick blev Dana inkallad till militärtjänst när han hade avslutat studierna på Teaterhögskolan i Bagdad.

– Jag var kär och kärleken har en annan kraft, så jag flydde från militärtjänsten. Jag deserterade och kom tillbaka till min hemstad. När jag tänker efter var jag så dum – om jag hade blivit gripen hade jag blivit avrättad.

Tillsammans med en vän startade han en experimentell avantgarde-teater. De spelade *Zoo story* (Albee) i ett litet källarrum utan scen med publik och skådespelare i närbild. Andra uppsättningar var *Mordet på Marat* (Weiss), *Den håriga apan* (O'Neill) och *I väntan på Godot* (Ionesco) – i takt med vad som skedde i världens stora teatermetropoler.

Så kom första Kuwaitkriget.

– Det fanns inget kvar att leva av, inget att leva för.

Dana flydde men greps vid gränsen. Denna gång tillbringade han ett år i fängelse isolerad på ett litet ställe och dömd till döden. Vi går inte in på några detaljer men ett sådant år sätter outplånliga spår och som Dana säger:

– Jag lever på den extra tid jag fick. Där hade jag kunnat bli avrättad eller tokig.

I och med andra Kuwait-kriget faller landet Irak samman. Dana överlevde genom att föräldrarna till mycket stora belopp köpte ut honom från fängelset. Han flydde igen och var på flykt i sex månader. Som så många andra på flykt idag tog han sig från land till land

utan pass och utan pengar tills han landade i Sverige 1992 och sökte asyl. Han valde inte Sverige utan hamnade här.

Teater i Sverige

Under den tuffa första tiden i Sverige, såg Dana med beundran en kompis läsa Dagens Nyheter. Han funderade på om han själv någonsin skulle kunna klara det. Han tänkte på hur svårt han hade haft att lära sig språk i skolan. Men vägen in öppnades på ett närmast mirakulöst sätt. Han mötte Beryl Kornhill som hade ett stort teaterprojekt på gång på Birka med 180 medverkande. Hon gav honom huvudrollen som skådespelare i vikingadramat *Gerlögs runa*.

– Vid kollationeringen kunde jag inte någon svenska och alla titlade på mig. Det var ett avancerat gammalmodigt språk i *Gerlögs runa*. Jag blev jättesvettig, men Beryl trodde på mig.

Han slet hårt med att lära sig alla repliker och missade inte ett ord i någon av spelningarna. Det blev en magisk upplevelse, hans ingång till svenska språket och en lyckad premiär som skådespelare i Sverige.

Dana Maroufs CV innehåller rad upp och rad ner av exempel på jobb som skådespelare och regissör. Året efter *Gerlögs runa* var han med att starta Internationella Svenska Teatern Gnistor. Han medverkade i radioteater och i TV-serien *Beck* och i uppsättningar på Riksteatern. Han deltog i skådespelarutbildning på Teaterhögskolan och en termins utbildning i operaregi på Operahögskolan 1996. Han arbetade

hårt för att ta sig genom glasvägen. Ett nedlåtande yttrande om att Dana aldrig skulle förstå "vår Strindberg" har eggat honom att ägna Strindberg mycket tid.

En av Danas mer speciella uppsättningar utspelade sig i en tunnelbanevagn på färd genom Stockholm. Dana regisserade och spelade *Främlingen* i Strindbergs *Till Damaskus första del*. Den föreställningen blev mycket omskriven. Jag minns att jag önskade att jag hade fått vara en av resenärerna. Till Damaskus på tunnelbanan kan ses som en föregångare till trenden med site specific och immersive teater – läs *Teatertidningen* 2015 nr 5.

Senare i livet har Dana också hållit kurser i kommunikation och ledarskap i olika sammanhang. Tala om företagsamhet!

Återvändande

Efter 10 år i Sverige for Dana tillsammans med 13 andra kulturarbetare till irakiska Kurdistan. Kulturbesöket med Susanne Osten och Etienne Glaser i spetsen pågick i tre veckor och väckte ett enormt intresse.

– Vi åkte runt i hela Kurdistan

och var i gång dygnet om. Det var helt utmattande, seminarier, workshops, konserter, föreställningar. Man såg hur mycket kulturen betydde för hela folket, politikerna, regeringen och det var första gången så många evenemang hamnade där. Det väckte hela landet att se den här stora delegationen arbeta dygnet runt. Kvinnor, män, barn, presidenten – alla ville ta del av det här arrangemanget.

När han kom tillbaka ledde det till att han tog andra steg, gjorde andra saker.

– Jag kände att jag blev vuxen på ett annat sätt.

Tio år senare, 2012, arrangerade Dana Kurdistans Internationella Teaterfestival. Då hade hans många teaterresor i Europa gett honom ett gediget internationellt teaternätverk. Teatergrupper från England, Frankrike, Norge och Sverige (Unga Klara och Romeo-och Juliakören från Dramaten) klarade att själva skaffa medel för att kunna delta. Meningen var att det skulle bli ett årligt arrangemang men IS härjningar satte stopp för en uppföljning.

Författare och dramaturg

Trots många teaterjobb visade det sig svårt för Dana att få en riktig plattform för allt sitt teaterkunnande. Han sökte flera gånger till regilinjen på Dramatiska Institutet men fick nej med hänvisning till att han var överkvalificerad. Själv tror han att det var den dörr i glasväggen som hade behövt öppnas för att han på allvar skulle bli insläppt i Teater-Sverige. I stället odlade han sina internationella kontakter, reste flitigt för att låta sig inspireras i kontakten med internationella storheter som Peter Brook och Ariane Mnouchkine i Paris.

– Peter Brook var i många år min modell och förebild. Min idol. I Kurdistan hade jag aldrig sett honom i praktiken och i verkligheten. Nu har jag sett allt vad han har gjort och skrivit en omfattande heltäckande bok om honom: *Peter Brook och den moderna teatern*. Jag har översatt en liten liten del av den för universitetet i Stockholm.

Dana Marouf har skrivit en mängd teaterböcker på kurdiska och har fått dem utgivna. Han har skrivit om experimentell teater och *Spöksonaten från Max Reinhardt till Ingmar Bergman*. Han har skrivit en biografi om Harold Pinter och en om Strindberg. Med boken *Teater i Sverige*, en skönlitterär biografi om Strindberg och översättning av en rad av Lars Noréns pjäser är han en kulturambassadör för Sverige.

– När jag jobbade med *Lång dags färd* på Dramaten skrev jag dagbok. Stefan Larsson var regissör. Det var en fantastisk erfarenhet. Jag skrev varje dag. Ingen trodde att det skulle bli något av det. Jag skrev boken som ingen skulle läsa. Sen pratade jag med den fantastiska Karin Helander, som läste den och erbjöd sig skriva ett förord.

På Carlssons förlag sa de att de skulle läsa boken och hjälpa honom med språket. Men det visade sig helt onödigt. De ändrade inte ett ord i *Tillstånd och tillblivelse. Lång dags färd mot natt från kollisionering till färdig föreställning*.

Under två år var Dana anställd vid Folkteatern i Gävleborg som

Dana Marouf t.h. inbjuden till teaterikonen Peter Brook på Bouffes du Nord i Paris för ett heldagsseminarium med tre föreställningar 2004. Foto: Privat

dramaturg under Michael Cokes ledning. Året därpå var han föräldraledig. Då följde han sin lilla dotters utveckling och skrev kontinuerligt om det på ett liknande sätt som under *Lång dags färd mot natt*. Den boken väntar på att bli utgiven.

Dans i Kambodja

I Danas CV ser jag att han också har studerat dans i Kambodja och frågar hur han kunde komma på det.

– Jag såg en fantastisk föreställning på Dansens Hus. Den gamla kambodjanska kulturen har en andlig ceremoniell dans – en länk mellan människan och gudarna, mellan människan och himlen – och den dansas enbart av kvinnor. En danserska som har stor betydelse för dansen var en av de överlevande från röda kmerernas mördarregim.

Med ett fåtal överlevande danserskor har dansen kunnat återetableras. Dana sökte och fick ett stipendium för att studera hur de kunde använda den traditionella dansformen för att gå vidare.

Hans intresse bottenar i att han själv tillhör ett folk som också har gått igenom folkmord. Dana hade kontakter med en amerikansk producent bosatt i Singapore, som stödde den kambodjanska dansgruppen. De skulle mötas i Pnom Penh men det blev många komplicerade turer, innan han kom till det utlovade mötet.

– Han kom motvilligt till en

halvtimmes möte men blev så intresserad att han stannade en hel dag.

Växelbruk

Hur har du kunnat försörja dig och ha råd till alla teaterresor till andra länder, undrar jag. Och vilken sorts jobb ska du till nu?

– Jag har kunnat försörja mig hela tiden i Sverige med olika sorters jobb. Nu ska jag åka till kulturskolan i Tyresö. Där jobbar jag 40 % och har sju grupper. Jag gör 14 föreställningar med eleverna varje år.

Eftersom jag har sett i Danas CV att han har varit lektor i projekt och manustävlingar och har läst 100-tals nyskrivna pjäser, undrar jag om han har haft nytta av det i arbetet på kulturskolan. Han svarar:

– Nej, det går inte. Vi improviserar fram föreställningarna. Jag dramatiserar gamla myter och vi improviserar och anpassar till gruppen.

– På dramapedagogiskt vis?

– Javisst.

Kring millenieskiftet gav Lärarhögskolan i Stockholm en 1-årig dramapedagogisk kurs för skådespelare och regissörer. Det var hård konkurrens och Dana kom in som en av de 24 utvalda. Bland lärarna uppskattade han mycket Eva Borsemann och Kent Hägglund, båda välkända för DramaForums läsare.

Han gästföreläser på universitet och håller föredrag om Strindbergs dramatik, han skriver – tre böcker utgivna i föl och flera på gång. Han skådespelar, regisserar och är verksam som pedagog. Ett femårigt stipendium från Författarfonden tillsammans med jobbet på Kulturskolan innebär att han har kunnat röra sig fritt och ägna tid åt skrivandet.

Växelbruket håller honom vital och försörd men man kan knappast säga att svenskt teaterliv har tagit till vara Dana Maroufs kunnande och internationella perspektiv på teatern i världen. Den svenska glasväggen är svår att ta sig igenom. ■

Ur *Tillstånd och tillblivelse. Lång dags färd mot natt. Från kollisionering till föreställning* s. 48-49.

Börje talar om hur hemskt det är att vara fängslad:

– Det är så hemskt med fångenskap och fängelser över huvud taget; att de som sitter där förlorar känslan och bilden av årstiderna. När de är inspärrade där och inte vet om det är sol, regn, snö eller vind därute.

Börje associerar genom Tyrones minnen om ett liv i fångenskap. Han likställer det vanliga livet med inlåsning. När all värdighet försvinner befinner vi oss i ett fängelse. Jag blir berörd och de gamla starka fängelseminnena dyker upp. Min tid i irakiska fängelser var en fasansfull tid, där jag tappade allt sinne och känsla för, inte bara årstiderna, utan till och med för tiden, rummet och livet.